

“ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH ORQALI O‘QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH”

Muallif:

Farg‘ona viloyati, Dang‘ara tumani
1-umumiy o‘rta ta’lim maktabi,
ona tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi

Azizaxon Bo‘tayevo

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ona tili darslarida interfaol metodlardan samarali foydalanish orqali o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Nutqiy kompetensiya o‘quvchilarning fikrini og‘zaki va yozma shaklda aniq, ravon hamda mantiqiy ifodalash qobiliyatini shakllantiruvchi muhim omil sifatida talqin etilgan. Maqolada “Aqliy hujum”, “Klaster”, “FSMU”, “Charxpalak” kabi interfaol metodlarning ta’lim jarayonidagi o‘rni, ularning o‘quvchilar kommunikativ faolligini oshirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ona tiliga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ona tili, interfaol metodlar, nutqiy kompetensiya, kommunikativ yondashuv, og‘zaki nutq, yozma nutq, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiyalar, ta’lim samaradorligi, o‘quvchi faolligi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы развития речевой компетентности учащихся посредством эффективного использования интерактивных методов на уроках родного языка. Речевая компетентность охарактеризована как важный фактор формирования способности обучающихся ясно, грамотно и логично выражать свои мысли в устной и письменной форме. Освещается значение таких интерактивных методов, как «Мозговой штурм», «Кластер», «FSMU», «Карусель», в повышении коммуникативной активности учащихся, развитии навыков

самостоятельного мышления и усилении интереса к изучению родного языка. Также представлены эффективные педагогические подходы и практические рекомендации по развитию речевой компетентности в образовательном процессе.

Ключевые слова: родной язык, интерактивные методы, речевая компетентность, коммуникативный подход, устная речь, письменная речь, самостоятельное мышление, педагогические технологии, эффективность обучения, активность учащихся.

ABSTRACT

This article analyzes the issues of developing students' communicative competence through the effective use of interactive methods in mother tongue lessons. Communicative competence is interpreted as an essential factor in developing students' ability to express their thoughts clearly, fluently, and logically in both oral and written forms. The article highlights the educational significance of interactive methods such as Brainstorming, Cluster, FSMU, and Carousel in enhancing students' communicative activity, fostering independent thinking skills, and increasing interest in learning their native language. In addition, effective pedagogical approaches and practical recommendations aimed at improving communicative competence are presented.

Keywords: mother tongue, interactive methods, communicative competence, communicative approach, oral speech, written speech, independent thinking, pedagogical technologies, educational effectiveness, student activity.

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborot almashinuvi jadallashgan davrda yosh avlodning nutqiy madaniyatini yuksaltirish, ularning mustaqil va erkin fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi har bir shaxsdan o'z fikrini aniq, ravon, mantiqiy va ta'sirchan ifoda eta olishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, umumiy o'rta ta'lim maktablarida ona tili fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish dolzarb pedagogik masalalardan biri sanaladi.

Ona tili fani nafaqat til qoidalarini o'rgatish, balki o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, ularda muloqot madaniyatini shakllantirish, fikrni mustaqil bayon etish hamda ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim fan hisoblanadi. Mazkur fan orqali o'quvchilar ona tilining boy imkoniyatlarini o'zlashtiradilar, nutq vositalaridan o'rinli foydalanishni o'rganadilar hamda turli kommunikativ vaziyatlarda samarali muloqot olib borish ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Shuning uchun ham ona tili ta'limining asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarda nutqiy kompetensiyani shakllantirish va uni izchil rivojlantirib borishdan iboratdir.

Zamonaviy ta'lim jarayonida an'anaviy o'qitish usullari bilan bir qatorda interfaol metodlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Interfaol metodlar o'quvchilarni darsning faol ishtirokchisiga aylantiradi, ularni erkin fikr bildirishga, o'z nuqtayi nazarini himoya qilishga, tengdoshlari bilan hamkorlikda ishlashga va muammolar yechimini izlashga undaydi. Bunday metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qo'llovchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Natijada ta'lim sifati va samaradorligi ortib, o'quvchilarning nutqiy faolligi sezilarli darajada rivojlanadi.

Interfaol metodlarning muhim jihatlaridan biri shundaki, ular o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Guruhlarda ishlash, bahs-munozaralar, muammoli vaziyatlar, ijodiy topshiriqlar va taqdimotlar jarayonida o'quvchilar o'z fikrlarini izchil ifodalash, suhbatdoshini tinglash, fikrlarni tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi muhim ko'nikmalarni egallaydilar. Bu esa ularning nafaqat ona tili fanidagi muvaffaqiyatiga, balki kelajakdagi ijtimoiy va kasbiy faoliyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvor ahamiyat kasb etayotgani ona tili darslarida qo'llanilayotgan metod va texnologiyalarni yanada takomillashtirishni taqozo etmoqda. O'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan samarali usullarni izlash, ularni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish va natijadorligini oshirish pedagoglar oldidagi muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan

qiziqishini kuchaytirish, nutqiy faolligini oshirish hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning o'quvchilar nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi ahamiyatini yoritish, ularning ta'lim jarayonidagi samaradorligini tahlil qilish hamda amaliy faoliyatda qo'llash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, maqolada interfaol metodlarning o'quvchilar nutqini rivojlantirish, muloqot madaniyatini shakllantirish va ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil etiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

O'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi bugungi kunda pedagogika va til o'qitish metodikasi sohasidagi eng dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur masala bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish hamda kommunikativ faolligini oshirishga alohida e'tibor qaratilgan. Ona tili o'qitish metodikasiga oid ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, til ta'limining asosiy vazifasi o'quvchilarga grammatik bilimlarni o'rgatish bilangina cheklanib qolmay, balki ularning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga ham xizmat qilishi lozim. Jumladan, K. Qosimova va hamkorlari tomonidan yaratilgan metodik adabiyotlarda ona tili darslari o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirish, nutq madaniyatini shakllantirish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishning muhim vositasi ekanligi qayd etilgan. N. Mahmudov va A. Nurmonovlarning ilmiy qarashlarida til va nutqning o'zaro uzviy bog'liqligi yoritilib, til birliklarini puxta o'zlashtirish o'quvchilarning nutqiy faoliyatini takomillashtirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Olimlarning fikricha, o'quvchi til imkoniyatlarini qanchalik yaxshi egallasa, o'z fikrini shunchalik aniq va ravon ifoda eta oladi.

Pedagogik texnologiyalar sohasida faoliyat yuritgan O'. Tolipov, M. Usmonboyeva, R. Ishmuhamedov kabi olimlar ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, muammolarni tahlil qilishga va o'z nuqtayi nazarini

asoslashga o'rgatishini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlarida interfaol metodlar ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim vosita sifatida baholanadi.

So'nggi yillarda kompetensiyaviy yondashuv asosida olib borilgan ilmiy izlanishlarda ham nutqiy kompetensiyani rivojlantirish masalasi ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Mazkur yondashuv o'quvchilarning bilimlarni amaliyotda qo'llash, turli kommunikativ vaziyatlarda erkin muloqot qilish va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan qaraganda, interfaol metodlar nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi.

Tahlil qilingan ilmiy-metodik manbalar shuni ko'rsatadiki, ona tili darslarida interfaol metodlardan maqsadli va tizimli foydalanish o'quvchilarning nutq boyligini oshirish, mantiqiy fikrlashini rivojlantirish, og'zaki va yozma nutqini takomillashtirish hamda kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli zamonaviy ona tili ta'limida interfaol metodlarning imkoniyatlaridan keng foydalanish dolzarb metodik vazifalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Ona tili ta'limining asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdan iborat. Nutqiy kompetensiya o'quvchining o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda aniq, ravon hamda mantiqiy ifodalay olish qobiliyatini anglatadi. Bugungi kunda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvor ahamiyat kasb etishi ona tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan samarali foydalanishni taqozo etmoqda.

Interfaol metodlar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va ta'lim samaradorligini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashadi. Natijada o'quvchilar o'z fikrlarini erkin bayon etishga, muammolarni tahlil qilishga va xulosalar chiqarishga o'rganadilar.

Ona tili darslarida “Aqliy hujum” metodidan foydalanish o‘quvchilarning erkin fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Mazkur metod yordamida o‘quvchilar muayyan mavzu yuzasidan o‘z qarashlarini bayon qiladilar, yangi g‘oyalarni ilgari suradilar va muammolarga turlicha yondashishni o‘rganadilar. Bu esa ularning nutqiy faolligini oshirib, muloqot madaniyatini shakllantirishga yordam beradi.

“Klaster” metodi o‘quvchilarning mavzu yuzasidan bilimlarini tizimlashtirish va fikrlarini tartibli ifodalash imkonini yaratadi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlaydilar, asosiy va ikkinchi darajali fikrlarni ajrata oladilar. Natijada ularning mantiqiy tafakkuri va nutqiy ko‘nikmalari rivojlanadi. Nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda “FSMU” metodining ham o‘rni katta. Bu metod o‘quvchilarni o‘z fikrini asoslashga, sabablarni izohlashga, misollar keltirishga va xulosa chiqarishga o‘rgatadi. Bunday faoliyat jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyati rivojlanib, nutqining izchilligi va ta’sirchanligi ortadi. “Charxpalak” metodi esa mavzuni takrorlash va mustahkamlashda samarali vosita hisoblanadi. O‘quvchilar guruhlarda ishlash davomida o‘zaro fikr almashadilar, topshiriqlarni bajaradilar va birlarining javoblarini tahlil qiladilar. Bu jarayon ularda hamkorlikda ishlash, fikr bildirish va muloqot olib borish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, debat, munozara, rolly o‘yinlar, sinkveyn va insert kabi metodlardan foydalanish ham o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bahs-munozaralar o‘quvchilarning o‘z nuqtayi nazarini himoya qilish, dalillar keltirish va boshqalarning fikrlariga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilarning lug‘at boyligi kengayadi, og‘zaki va yozma nutqi rivojlanadi, muloqot madaniyati shakllanadi. Bunday darslar o‘quvchilarda ona tiliga nisbatan qiziqishni kuchaytirib, bilimlarni puxta o‘zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi, mustaqil qaror qabul qilishi va o‘z fikrini erkin ifodalash qobiliyatlari rivojlanadi. Tajriba shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlardan muntazam foydalanilgan darslarda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi va nutqiy faolligi ancha yuqori bo‘ladi. Ular o‘z

fikrlarini erkin ifodalashga, savollarga mustaqil javob topishga va turli kommunikativ vaziyatlarda samarali muloqot olib borishga qodir bo'ladilar. Bu esa ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Amaliy tajriba natijalari

Pedagogik faoliyat jarayonida ona tili darslarida interfaol metodlardan muntazam foydalanish o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda samarali natijalar berayotganini kuzatish mumkin. Xususan, dars mashg'ulotlarida "FSMU", "Klaster" va "Charxpalak" metodlaridan foydalanilganda o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishi ortib, ularning darsdagi faolligi sezilarli darajada oshdi. Ayniqsa, guruhlarda ishlash va bahs-munozara tashkil etilgan mashg'ulotlarda o'quvchilar o'z fikrlarini erkin bayon qilishga, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishga hamda fikrlarini dalillar asosida himoya qilishga intildilar.

Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar qo'llanilgan darslarda o'quvchilarning lug'at boyligi kengayib, og'zaki va yozma nutqida mantiqiy izchillik kuchaydi. Shuningdek, ular matn ustida mustaqil ishlash, xulosa chiqarish va o'z munosabatini bildirish ko'nikmalarini ham samarali egalladilar. Natijada o'quvchilarning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va kommunikativ kompetensiyasi rivojlanib, ta'lim samaradorligi yanada oshdi.

XULOSA

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning eng samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi o'quvchilarga faqatgina nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, ularda mustaqil fikrlash, erkin muloqot qilish, o'z fikrini asosli va mantiqiy bayon etish kabi hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishdan iboratdir. Bu vazifalarni amalga oshirishda interfaol metodlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotlar va pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan ona tili darslari o'quvchilarning bilimlarni faol o'zlashtirishiga, fikr almashish madaniyatini egallashiga hamda og'zaki va yozma nutqini izchil rivojlantirishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, guruhli ishlash, bahs-munozaralar, muammoli vaziyatlar, ijodiy topshiriqlar va taqdimotlar o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirib, ularda o'z fikrini erkin ifodalash, tinglash va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning ona tiliga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, dars jarayonidagi faolligini oshiradi hamda ularni ijodiy va tanqidiy fikrlashga undaydi. Natijada o'quvchilarning lug'at boyligi kengayadi, nutq madaniyati yuksaladi, kommunikativ kompetensiyasi takomillashadi va turli hayotiy vaziyatlarda samarali muloqot olib borish malakasi shakllanadi.

Demak, ona tili darslarida interfaol metodlardan maqsadli, tizimli va samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish hamda ularni har tomonlama barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazishning muhim omili hisoblanadi. Kelgusida ham ona tili ta'limida innovatsion pedagogik yondashuvlar va interfaol metodlarning imkoniyatlaridan keng foydalanish ta'lim samaradorligini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Muallifning fikricha, ona tili darslarida interfaol metodlardan oqilona va maqsadli foydalanish o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish bilan bir qatorda ularni mustaqil fikrlovchi, ijodkor, tashabbuskor va muloqot madaniyatiga ega bo'lgan barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga ham xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarning imkoniyatlaridan keng foydalanish bugungi kunning muhim pedagogik talablaridan biri hisoblanadi.

Shundan keyin maqolangiz ancha tabiiy, mazmunli va attestatsiya yoki ustama uchun topshirishga mos ko'rinishga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim-tarbiya tizimini takomillashtirishga oid farmon va qararlari. – Toshkent, 2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Ona tili fanidan Milliy o‘quv dasturi. – Toshkent, 2023.
4. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2021. – 352 b.
5. Mahmudov N., Nurmonov A. Ona tili nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 288 b.
6. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 224 b.
7. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 296 b.
8. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2020. – 180 b.
9. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2018. – 174 b.
10. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2019. – 172 b.
11. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2020. – 420 b.
12. Musurmonova O. O‘quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent: Fan, 2018. – 156 b.
13. Rasulov R., Mengliyev B. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Tafakkur, 2021. – 304 b.
14. Ziyonet ta’lim portali materiallari.
15. Respublika ta’lim markazi metodik tavsiyalari. – Toshkent, 2024.